

РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ У ВИХОВАННІ ГРОМАДЯНИНА ЯК СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Б.А. Сусь

*доктор педагогічних наук, професор
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

В статті здійснюється аналіз мети і завдань педагогіки. Показується, що в сучасній системі освіти акцент робиться на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості, тоді як виховання особистості як активного члена суспільства – громадянина – відсторонюється на задній план. Робиться висновок, що питання виховання особистості і громадянина є однаково важливими, однак пріоритетним слід вважати питання виховання громадянина.

Ключові слова: педагогіка, освіта, особистість, громадянин.

Педагогіка як наука ставить за мету виховання молодого покоління. Це стосується також виховання студентів у вищій школі. В науковій і навчальній літературі мета педагогіки розглядається в багатьох аспектах і в сучасному трактуванні формулюється як формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Виховання ж особистості як активного члена суспільства – громадянина – при цьому відсторонюється на задній план. Оскільки завдання виховання особистості і громадянина значною мірою мають конкуруючий характер, питання мети педагогіки в цьому аспекті є проблемним і потребує наукового дослідження. Постає також питання пріоритетності завдань виховання особистості і громадянина як члена суспільства.

Питання виховання молодого покоління і завдання педагогіки в цій справі були актуальними в усі часи. Давньогрецький мислитель Платон основну увагу звертав на виховання розуму, волі і почуттів. Арістотель робив акцент на виховання мужності і витривалості. В епоху відродження Ф. Рабле, М. Монтень до змісту всебічного розвитку віднесли тілесну красу, насолоду від музики, поезії. Німецький педагог Й. Герbart метою виховання вважав гармонійний розвиток усіх здібностей людини. К.Д. Ушинський відзначав важливість морального виховання і вважав його основним завданням виховання. Формування всебічно і гармонійно розвиненої людини проголошувала також "радянська" педагогіка, однак акцент робився на виховання патріотизму. У наш час усі ці якості увібрало в себе поняття мети педагогіки як виховання особистості.

У науковій літературі поняття "особистість" не має однозначного і виразного тлумачення. Як зауважує Ягупов В.В., існує понад 90 її визначень. За Л.С. Виготським "особистість" є поняття соціальне, воно виражає все, що є у людини надприродного, історичного. Особис-

тість не є вродженою, вона виникає в результаті культурного та соціального розвитку". С.Л. Рубінштейн особистість бачить як людину "зі своєю позицією у житті, до якої вона дійшла в результаті великої свідомої роботи...", ставиться певним чином до навколишнього світу, свідомо виражає це своє ставлення так, що воно проявляється в усій її сутності". На думку О.М. Леонтьєва реальною основою особистості є сукупність її відношень до світу, які є суспільними за своєю суттю. Можна зробити висновок, що особистість – категорія соціальна. За концепцією українського психолога Г.С. Костюка індивід стає суспільною істотою, тобто особистістю в міру того, як у нього формуються свідомість і самосвідомість, здатність брати участь у житті суспільства, виконувати соціальні функції.

Отже, особистість – це не просто індивід, навіть не просто член суспільства, а соціальна істота. Тобто – це активний член спільноти. Важливо відзначити, що особистість володіє всіма основними моральними, культурними надбаннями суспільства, і тільки особистості суспільство дозволяє виходити за межі існуючих традицій, накопиченого досвіду. Особистість певним чином виділяється в суспільстві, але суспільство її терпить. У той же час на індивіда з порушеннями психіки, на члена суспільства з поступками, які суперечать суспільній моралі і не сприймаються суспільством, поняття особистості не може бути поширене. На все це є об'єктивне пояснення.

Як і все живе, суспільство перебуває у розвитку. Розвиток – необхідна умова існування живого, його органічна потреба. Суспільство розвиватись може тільки завдяки особистостям, тобто завдяки тим своїм членам, які здатні робити зміни в суспільстві. Тому суспільство має запит на особистості. Однак це тільки одна сторона реалізації потреб суспільства. Справа в тому, що розвиватись

може тільки те, що існує. Тому ще одним важливим, а може й найважливішим завданням суспільства є його самозбереження. Але самозбереження можливе за умов, коли члени суспільства, принаймні їх критична маса, будуть усвідомлювати таку необхідність.

Отже, завданням освіти і педагогіки є необхідність виховувати у молодому поколінні почуття відповідальності за спільноту, чи за державу, в якій спільнота утверджує своє існування і розвиток. Це значить – виховувати громадянина. Громадянин – це не просто людина, яка живе в державі, має паспорт як посвідчення приналежності до даного суспільства, а це член суспільства, який має відчуття відповідальності – більшої чи меншої – за свою державу. Таким чином, суспільству потрібні громадяни і потрібні особистості. Між цими двома поняттями існує певна суперечність, оскільки без змін неможливий розвиток і в той же час зміни можуть привести до руйнування суспільства. Тому постає питання пріоритетності – що важливіше у вихованні – особистість чи громадянин? Що повинно переважити у члена суспільства у вирішальний момент – особистість чи громадянин?

Для з'ясування розуміння цієї проблеми магістрами нами був проведений експеримент. Після з'ясування на лекції, що таке особистість і громадянин, магістрам було запропоновано відповісти на питання, що на думку кожного з них важливіше – виховувати у молодого покоління відчуття особистості чи виховувати громадянина? Із 120 опитаних біля 90 % відповіли, що важливіше виховувати особистостей. Очевидно, кожному хотілось бути особистістю і це виявилось при опитуванні. У зв'язку з отриманням таких переконливих результатів стосовно пріоритетності вихованні особистості, експеримент був повторений з деякою модифікацією. На семінарських заняттях були детальніше обговорені питання особистості і громадянина, необхідність виховання цих якостей у молодого покоління.

Зокрема, був наведений конкретний приклад, коли після "помаранчевої революції" один з високопоставлених працівників Верховної ради, який займав високий відповідальний пост, виїхав з України і став громадянином іншої країни. Кореспондент телеканалу "Інтер" взяв у нього інтерв'ю і запитав, чому він втік з України. Той відповів: "Я не втік, а лише змі-

нив громадянство". – "Чому Ви це зробили? Адже ви займали таку високу і відповідальну посаду?" На це була відповідь: "Я в Україні вичерпав свої можливості".

У даному випадку питання особистості, очевидно, переважило питання громадянина.

Після цього ще раз було проведено опитування стосовно важливості виховання особистості і громадянина, при якому більша частина опитуваних (80 %) знову віддали перевагу важливості виховання особистості.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що в нашому суспільстві існує тенденція пріоритетності у вихованні особистості і дуже мало приділяється уваги вихованню громадянина. Питання виховання громадянина практично не розглядається у навчальних посібниках з педагогіки вищої школи і відсутнє у програмах курсів. Наприклад, у сучасному (2006 р.) гарному академічному виданні навчального посібника [6] наведено перелік 23 завдань педагогіки вищої школи, серед яких питання закономірностей становлення особистості в умовах ВНЗ стоїть на третьому місці, тоді як питання виховання громадянина – відсутнє. Правда, цей же автор в іншому посібнику "Педагогіка", виданому раніше, відзначає, що кінцевою метою виховання особистості є підготовка до ролі громадянина і "передбачає формування людини з активною громадянською позицією, почуттям обов'язку й відповідальності перед суспільством" [7]. Зауважимо, що в ситуації, коли член суспільства, який є особистістю, але не відчуває відповідальності за долю суспільства, існує реальна загроза руйнування держави, яка об'єднує членів цього суспільства. Тому, питання виховання громадянина і виховання особистості є однаково важливими, можливо навіть виховання громадянина слід вважати пріоритетним. І ці питання, очевидно, доцільно розглядати у взаємному зв'язку.

З наведеного вище ми можемо зробити висновок, що останнім часом в освіті і, зокрема, в педагогіці вищої школи при розгляді питання "Мета педагогіки", акцент робиться на питанні виховання особистості, тоді як питання виховання громадянина відходить на другий план. Вважаючи ці питання важливими, пріоритетним слід вважати питання виховання громадянина.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2009 р.